

tir. Bu gruba giren âlimler eserlerinde zayıf ve kabul görmeyen görüşlere yer vermezler.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Kemal, *Tabaḳātü'l-müctehidîn*, Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 764; Köprülü, nr. 11/330; Ayasofya, nr. 4796, 4820; İbn Âbidîn, *Mecmû'atü'r-resâ'il*, s. 11-12; Leknevî, *en-Nâfi'u'l-kebir*, Haydarâbâd 1291, s. 3 vd.; a.mlf., *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 6-7; M. Seyyid Bey, *Usûl-i Fıkıh*, İstanbul 1333, I, 239 vd.; M. Ebû Zehre, *Ebû Hani'fe*, Kahire 1366/1947, s. 440 vd.; a.mlf., *Uşûlü'l-fıkh*, Kahire 1377/1958, s. 309 vd.; Bilmen, *Kamus*, I, 314; Osman Keskiöğlü, *Fıkıh Tarihi ve İslâm Hukuku*, Ankara 1969, s. 182-191.

M. ESAT KILIÇER

ASHÂBÜ't-TERCİH

(أصحاب الترجيح)

Mezhep imam ve müctehidlerinin ortaya koydukları görüşlerin dayandığı delilleri değerlendirerek aynı konudaki farklı görüşler arasında tercih yapabileme gücüne sahip fıkıh âlimleri.

Bu gruptaki âlimler, İbn Kemal ve onu takip eden âlimlerin sınıflandırmasına göre fakihlerin beşinci tabakasını oluştururlar. Bu tabakaya mensup fakihler, delilleri incelemeye ve mukayeseye ehil olup bunlara bakarak mezhepte mevcut görüş ve rivayetlerden birini diğeri ne tercih etme gücüne sahiptirler. Bir mesele hakkında kendi mezhep imamlarının farklı görüşlerini değerlendirerek kendi zamanlarındaki şartlara, halkın ihtiyacına, örf ve âdete daha uygun olanını seçer ve ona göre fetva verirler. Bu âlimler görüşleri değerlendirip tercihte bulunurken bunlar hakkında "rivayet yönünden daha sahih", "dirâyet bakımından daha vâzih", "kıyasa daha uygun", "insanlar için en elverişlisi" ve "en ihtiyatlı olanı" gibi ifadelerle kendi fikirlerini belirtirler.

Ashâbü't-tercih ile ashâbü't-tahrîc arasındaki fark çok azdır. Mezhebin usulüne göre delilleri değerlendirerek görüşler arasında tercih yapmak, mezhep imamlarının ele almadığı meselelerin hükmünü tahrîc etmekten daha kolay bir iş değildir. Nitekim bu iki tabakayı tek bir tabaka olarak kabul edenler bulunduğu gibi iki tabaka arasındaki bu yakınlık sebebiyle birçok âlimin tahrîc ehli mi, yoksa tercih ehli mi olduğu konusunda farklı değerlendirmeler yapılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Kemal, *Tabaḳātü'l-müctehidîn*, Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 764; Köprülü, nr. 11/330; Ayasofya, nr. 4796, 4820; İbn Âbidîn, *Mecmû'atü'r-resâ'il*, İstanbul 1325, s. 11-12; Leknevî, *en-Nâfi'u'l-kebir*, Haydarâbâd 1291, s. 3 vd.; a.mlf., *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 6-7; M. Seyyid Bey, *Usûl-i Fıkıh*, İstanbul 1333, I, 239 vd.; M. Ebû Zehre, *Ebû Hani'fe*, Kahire 1366/1947, s. 440 vd.; a.mlf., *Uşûlü'l-fıkh*, Kahire 1377/1958, s. 309 vd.; Bilmen, *Kamus*, I, 314; Osman Keskiöğlü, *Fıkıh Tarihi ve İslâm Hukuku*, Ankara 1969, s. 182-191.

M. ESAT KILIÇER

ASHÂBÜ'İ-UHDÛD

(أصحاب الاخذود)

İslâmiyet'ten önceki bir devirde müminleri dinlerinden döndürmek için ateş dolu hendeklerde yakarak işkence eden kimseler hakkında Kur'an-ı Kerim'de kullanılan tabir.

Uhdûd "uzun ve derin hendek" demektir. Kendilerinden "ashâbü'l-uhdûd" diye söz edilen kimselerle onların işkence ettiği müminler ve bu olayın geçtiği zaman ve bölge hakkında Kur'an-ı Kerim'de bilgi yoktur. Burûc sûresinde (85/4-10), çıra ile tutuşturdukları ateş dolu hendeklere Allah'a inandıkları için müminleri atan ve hendeğin etrafında oturup onları seyreden kimselerden "kahrolsunlar" diye kısaca bahsedilmektedir. Suheyb b. Sinân tarafından rivayet edilen bir hadise (Müslim, "Zühd ve'r-rekâ'ik", 73; Tirmizî, "Tefsîr", 77; *Müsned*, VI, 16-18), bu müminleri iman etmeye sevkeden olay zikredildikten sonra hendeğe atılışları anlatılmaktadır.

Tarih ve tefsir kitaplarında ashâbü'l-uhdûd ile ilgili birçok rivayet vardır: İran hükümdarı, nikâhları haram olan yakın akraba ile (özellikle kız kardeşlerle) evlenmenin helâl sayılmasını istediği zaman buna karşı çıkan âlimleri bir hendek kazdırıp içine attırılmıştır. Diğer bir rivayete göre hadise Bâbil Kralı Buhtunnasr ile ilgilidir. Bir altın heykel yaptırarak halkı ona tapmaya zorlayan kral, bunu kabul etmeyen Danyâl peygamber ile arkadaşlarını alevli fırına doldurmuştur (Daniel, 3). Fakat bu rivayetin çok zayıf olduğu ileri sürülmektedir (bk. Andrae, s. 20). Bu konudaki rivayetlerin en kuvvetlisi, Necran hristiyanlarına yahudi hükümdar Zünûvâs tarafından yapılan işkence olayı ile ilgili olanıdır. İkinci Himyerîler'in son hükümdarı olan Zünûvâs Yahudiliği kabul etmiş, 523'te Necran'ı ele geçirecek hristiyanlardan Yahudiliğe geçmelerini istemiş, kabul etmeyenleri ateş dolu çukurlara atarak yak-

tırmıştır. Süryânice kaynaklarda da Necran hristiyanlarına yapılan zulüm geniş bir şekilde yer almaktadır. Zünûvâs 120.000 kişi ile Necran'ı kuşatmış, yaklaşık 2000 kişiyi bir kiliseye doldurarak ateşe vermiştir. Diğer taraftan kazdığı uzun ve derin hendeklere odun doldurulmuş, bu odunlar tutuşturulduktan sonra hristiyanlar içine atılarak yakılmıştır. Zünûvâs tarafından öldürülen hristiyanların sayısı İslâmî kaynaklarda 20.000, Süryânî kaynaklarda ise 4000 olarak belirtilmektedir (Ignatios Ya'kûb es-Sâlis, s. 23, 28, 50, 53; İrfan Shahid, s. 46-64). Bazı araştırmacılar, tarihte böyle bir hadisenin olmadığını, ashâbü'l-uhdûd tabirinin "ashâbü'l-cahim" (cehen-nemlikler) ve benzeri ifadelerle aynı mânâyı taşıdığını, dolayısıyla âhirette verilecek bir nevi cezayı ifade ettiğini ileri sürmüşlerse de (*EI² [Fr.]*, I, 713) Moberg tarafından keşfedilen VI. yüzyılın ikinci çeyreğine ait tarihi belgede bu hadiseden bahsedilmesi de tarihte böyle bir olayın meydana geldiğini teyit etmektedir (Horovitz, s. 92-93). Ayrıca bu konuda yeni belgeler de bulunup neşredilmiştir (İrfan Shahid, çeşitli sayfalar).

Halkı hendeklere doldurarak öldürme olaylarının tarihte çeşitli zamanlarda meydana geldiği anlaşılmaktadır. İbn Ebû Hâtim'in naklettiğine göre Yemen'de Tübbâ', Bâbil'de Buhtunnasr, Kostantaniye'de Kral Konstantin devirlerinde benzeri olaylar görülmüştür. Kur'an-ı Kerim'de bu kısca, müminlere eziyet eden müşriklerin ibret almaları ve müminlerin de sıkıntı ve zorluklar karşısında sabır ve tahammül göstermeleri için zikredilmiştir (ayrıca bk. BURÛC SÛRESİ).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "hdd" md.; *Müsned*, VI, 16-18; Müslim, "Zühd ver-rekâ'ik", 73; Tirmizî, "Tefsîr", 77; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 34-37; Taberî, *Tarih* (Ebû'l-Fazl), II, 123-124; a.mlf., *Tefsîr*, XXX, 72; Sa'lebî, *'Arâ' isû'l-mecâlis*, Kahire 1301, s. 333-336; Fahrreddin er-Râzi, *Tefsîr*, XXXI, 116-120; İbn Kesir, *Tefsîr*, VII, 255-261; Sââti, *Bulâğü'l-emânî* (el-Fetḫü'r-rabbânî içinde), XX, 147-149; J. Horovitz, *Koranische Untersuchungen*, Leipzig 1926, s. 92-93; T. Andrae, *Les Origines de l'islam et le Christianisme*, Paris 1955, s. 18-20; S. W. Baron, *A Social and Religious History of the Jews*, New York 1957, III, 67; Ignatios Ya'kûb es-Sâlis, *es-Şühedâ'ü'l-Himyeriyü'ne'l-'Arab*, Dimaşk 1966, s. 23, 28, 50, 53; İrfan Shahid, *The Martyrs of Najrân*, New Documents, Bruxelles 1971, s. 46-64; Mustafa Fayda, *İslâmiyetin Güney Arabistan'a Yayılışı*, Ankara 1982, s. 9, 18; Rifâi Sürûr, *Ashâbü'l-uhdûd*, Kahire 1407/1987; A. J. Wensinck, "Eshâbü'l-uhdûd", *IA*, IV, 373; R. Parret, "Aşhâb al-Ukdûd", *EI² (Fr.)*, I, 713.

MUHAMMED EROĞLU